

Mateusz Superczyński

Archiwum Państwowe w Toruniu

e-mail: msuperczynski@torun.ap.gov.pl

ORCID ID: 0000-0002-8176-412X

N

nieznane starodruki ulotne w bibliotece

Archiwum Państwowego w Toruniu

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.010>

Tekst jest opublikowany na zasadach niewyłącznej licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0).

Dr Mateusz Superczyński jest absolwentem studiów magisterskich w zakresie archiwistyki i zarządzania dokumentacją w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz studiów doktoranckich w zakresie historii (temat dysertacji: „Kancelaria i archiwum miasta Chełmna w okresie przedrozbiorowym (XIII w. – 1772 r.)” W latach 2012-2014 pracował w Archiwum Uniwersyteckim UMK. Od 2015 r. pracownik Archiwum Państwowego w Toruniu. Członek Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Towarzystwa Miłośników Torunia.

S

Słowa kluczowe: starodruki; biblioteki; archiwa państwowe; Toruń

S

Streszczenie: W artykule zawarto katalog zbioru 27 starodruków ulotnych, które odnaleziono w bibliotece Archiwum Państwowego w Toruniu. Stanowi on pewne uzupełnienie prac nad starodrukami w tej instytucji, które umożliwią dotarcie do szerzej nieznanymi zbiorów bibliotecznych liczniejszej grupy użytkowników. Opublikowanie niniejszego katalogu starodruków jest o tyle celowe, że zawiera on pozycje szerzej nieznane, unikatowe, występujące często tylko w nielicznych bibliotekach europejskich na terenie Niemiec, czy Szwecji. W pierwszej części artykułu omówiono w skrócie najciekawsze egzemplarze, na które składają się rozprawy o tematyce teologicznej (demonologia), filozoficznej, historycznej, a także dzieła retoryczne i polityczne traktujące o sytuacji społeczeństwa toruńskiego w XVIII w. Interesującą grupę tworzą drukowane umowy, dokumenty i przywileje odnoszące się do sporu cechu piwowarów z radą miasta Gdańska w końcu XVII w., którego rozjemcą był król Jan III Sobieski. W omawianym zbiorze znalazły się także drukowane dokumenty-obwieszczenia magistratu miasta Torunia z XVIII stulecia, które stanowią cenne źródła do dziejów Torunia w dobie jego kryzysu.

W trakcie prac porządkowych i inwentaryzacyjnych w bibliotece Archiwum Państwowego w Toruniu natrafiono na niezainwentaryzowany zbiór starodruków ulotnych, wśród których występują unikatowe druki o charakterze teologicznym, filozoficznym i politycznym z przełomu XVII i XVIII w. Grupę liczącą 27 jednostek

pominięto przy opracowywaniu katalogu starodruków Archiwum Państwowego w Toruniu, przez co konieczne staje się opublikowanie pewnego uzupełnienia do ich wykazu¹.

Dotychczas ukazały się nieliczne artykuły rzucające nieco więcej światła na zbiory biblioteki toruńskiego archiwum, do których nadal dociera jednak znikoma liczba czytelników². Obok katalogu starodruków przechowywanych w oddziale I Archiwum przy pl. Rapackiego 4, opublikowano również katalog starodruków z zespołu Akt miasta Grudziądza przechowywanych w II oddziale Archiwum³. Charakteru nowo zinwentaryzowanego zbioru nadają różnorodne zagadnienia tematyczne, jakie prezentują poniższe starodruki. Na kolekcję, w której przeważają wydawnictwa XVII i XVIII-wieczne, składają się, jak już wspomniano, przede wszystkim drukowane dysertacje i rozprawy filozoficzno-teologiczne, a także z zakresu prawa i historii, druki w formie rozporządzeń, mandatów i suplik dotyczących spraw gospodarczych i administracyjnych, drukowane dokumenty i zarządzenia magistratu miasta Torunia oraz grupa współprawnych umów i dokumentów cechu piwowarów w Gdańsku.

Do druków o tematyce filozoficzno-teologicznej zaliczają się dwie prace autorstwa luterńskiego pastora Nathaniela Falcka (1663-1693), który zainicjował na Uniwersytecie w Wittemberdze dysputę na temat krytyki zaprzeczania istnieniu demonów, co według autora miało prowadzić do równoczesnej negacji religii, a więc ateizmu. Wśród osób, którym Falck zarzucał negację istnieniu diabłów znaleźli się między innymi Kartezjusz, Spinoza, Hobbes, a także Balthazar Bekker (1634-1698), którego poglądom Falck poświęcił dysertację: *Disseratio IV de Daemonologia Bekkeri et aliorum Respondente George Brahamo Wolf, Seyda Misnico*⁴. Krytyka ujęta w rozprawie wynikała z faktu, że Balthazar Bekker jako holenderski duchowny, przedstawiciel kartezjanizmu zakwestionował istnienie diabła oraz był gorącym zwolennikiem zwalczania przesądów i zabobonów. Odegrał także kluczową rolę w zakończeniu fali polowań na czarownice w nowożytnej Europie⁵. Powyższa praca jest nadbitką większej rozprawy, na którą składały się cztery dysertacje autorstwa Falcka⁶. Swoją drugą pracę *Quaestionem e Theologia Naturali...* opublikował razem z innym duchownym luteranskim i profesorem z Norymbergi - Johannem Martinem Beerem⁷.

Innym autorem, którego rozprawa znalazła się w omawianym zbiorze starodruków jest Jakub Karol Spener (1684-1730), niemiecki konstytucjonalista i historyk,

¹ K. Kopiński, J. Milewska-Kozłowska, *Stare druki w bibliotece Archiwum Państwowego w Toruniu*, Folia Toruniensia (dalej: FT), t. 2: 2002, s. 133-175.

² K. Kopiński, *Biblioteka Archiwum Państwowego w Toruniu*, Rocznik Toruński, R. 29: 2002, s. 227-234.

³ J. Bonczkowski, J. Milewska-Kozłowska, *Starodruki z zespołu Akt miasta Grudziądza przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu*, FT, t. 8: 2008, s. 147-159.

⁴ Poz. katalogu nr 5; A. Nowicki, *Ateistyczna treść demonologii Vaniniego Wkład do teorii spotkań*, Przegląd Religioznawczy, 1984, nr 2 (132), s. 29-44.

⁵ A. Nooljen, *Unserm grossen Bekker ein Denkmal? Balthasar Bekkers Betoverde Weereld in den deutschen Landen zwischen Orthodoxie und Aufklärung*, Göttingen, 2009, s. 211-212; E. Walten, *The Dictionary of Seventeenth and Eighteenth-Century Dutch Philosophers*, vol. 2, Bristol 2003, s. 1065-1068; K. Vermeir, *Bio-bibliographical Note. Balthasar Bekker*, [dostęp 11 VI 2018]. Dostępny w World Wide Web: <http://halshs.archives-ouvertes.fr/>.

⁶ *De Daemonologia auctorum recentiorum falsa, dissertatio praeliminaris, varias Recentiorum ad Atheismum Vias ac Methodos, imprimis per negatam Daemonum existentiam commonstrans, disputabit publice M. Nathanael Falck, Collegii Philos. Adjunctus hactenus et h.t. Decanus, nunc designatus apud Sedinenses ad D. Mariae Pastor, Praepositus et in Gymnasio Carolino Theof[ogiae] Prof[essor] Primarius[us]. Respondente Joh. Isaaco Trempen-Au Gedanensi, die 3 Aug. 1692*, Wittebergae, ss. nlb 26.

⁷ Poz. katalog. nr 4.

który pracował na uniwersytetach w Lejdzie, Oksfordzie, Utrechcie i Berlinie⁸. Od 1726 Spener był również członkiem Królewskiego Pruskiego Towarzystwa Naukowego Prawa. Dzieło pt. *Dissertatio de S. Pauli Apostoli Romana Civitate quam in regia Fridericiana Academia Rectore Magnificentissimo Philippo Wilhelmo...*⁹ jest pracą obronioną publicznie pod przewodnictwem Krzysztofa Cellariusza (Kellera) (1638-1707), niemieckiego profesora retoryki i historii w Halle (Salle) oraz twórcy periodyzacji dziejów¹⁰.

Na uwagę zasługuje także inna dysertacja naukowa z zakresu prawa, autorstwa Johanna Rennera, syna rajcy i burgrabiego gdańskiego – Heinricha Rennera (1696-1761)¹¹. Publikacja powstała pod patronatem Filipa Richarda Schrödera profesora uniwersytetu w Królewcu i ławnika sądu książęcego litewskiego oraz sądu kryminalnego w Królewcu¹². Sam Renner uczący się początkowo w Gimnazjum Akademickim, a następnie studiujący w Królewcu był aktywnym urzędnikiem miejskim i sprzeciwiał się wprowadzeniu w Gdańsku ordynacji królewskiej zwiększającej kontrolę króla polskiego nad miastem.

Inną interesującą pozycją jest druk mający charakter memoriału tzw. „synowskiej pobożności” ku czci zmarłego Johanna Helda, ojca pastora ewangelickiej gminy w Toruniu - Johanna Christiana Helda¹³. Urodził się on w 1697 r. w Swarzędzu, gdzie jego ojciec był kaznodzieją. Po odbyciu nauki w toruńskim Gimnazjum Akademickim (?-1712), a także studiów na uniwersytetach w Jenie (1716) i Wittenberdze (1717) przybył w 1723 r. do Torunia, gdzie był pastorem do swojej śmierci w 1762 r.¹⁴ Utwór Helda ma charakter dzieła literackiego silnie akcentującego umysłowość ewangelicką XVIII-wiecznego Torunia.

Tematykę polityczną prezentują następne starodruki związane z Toruniem i Prusami. Jest to przede wszystkim praca pt. *Der unzeitige Hass gegen die Brauer und die unbedachtsame Liebe zur Contribution entdeckt von dem Warheitliebenden* z 1696 r. będąca krytyką stosunków panujących w Toruniu i zawierająca rady, jak wydobyć miasto z ciężkiej sytuacji finansowej¹⁵. Autorem rozprawy jest Johann Rechenberger, absolwent Gimnazjum Toruńskiego, członek III ordynku¹⁶, ojciec znanego toruńskiego pastora kościoła św. Trójcy, także Johanna Rechenbergera (1687-1758).¹⁷ W tej samej grupie tematycznej znajdują się drukowane listy króla Władysława IV i Macieja Łubieńskiego, prymasa Polski z lat 1643-1644 dotyczące sytuacji Kościoła i państwa¹⁸, a także korespondencja Stanisława Leszczyńskiego z jego przyjaciółmi z okresu jego pobytu w Gdańsku¹⁹ oraz pismo Stanisława Au-

⁸ E. Landsberg, *Jakob Carl Spener*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 35, Leipzig 1893, s. 101.

⁹ Poz. katalog. nr 15.

¹⁰ J. Leuschner: *Cellarius, Christoph*, [w:] *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 3, Berlin 1957, s. 180

¹¹ Poz. katalog. nr 14

¹² D. H. Arnolds, *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität*, II Th., 1746, s. 283

¹³ Poz. katalog. nr 7.

¹⁴ G. B. Dittmann, *Beytrage zur Geschichte der Stadt Thorn aus guten und zuverldssigen Quellen gesammelt*, Bd. I, 1789, s. 33.

¹⁵ Poz. katalog. nr 13.

¹⁶ J. Dygdała, *Urzednicy miejscy Torunia. Spisy, cz. III 1651-1793*, Toruń 2002, s. 160.

¹⁷ G. B. Dittmann, op. cit., s. 53; J. G. Meusel, *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen teutschen Schriftsteller*, Bd. 11, Leipzig 1811, s. 71.

¹⁸ Poz. katalog. nr 24.

¹⁹ Poz. katalog. nr 9.

gusta Poniatowskiego w sprawie sytuacji Kościoła i zakonu jezuitów w miastach pruskich²⁰.

Odrębna grupę starodruków stanowią przede wszystkim drukowane dokumenty i rozporządzenia rady miasta Torunia z XVIII w. dotyczące m.in. nakazu legitymowania się przez podróżnych paszportem w czasie zarazy w 1728 r., zakazu rozpowszechniania nielegalnych druków i kalumni kierowanych w stronę nowych władz miejskich po tzw. tumulcie toruńskim z 1724 r., czy zakazu handlu solą zamorską na obszarze przedmiejskim i we wsiach miejskich²¹. Ważną pozycją w tym zbiorze są drukowane umowy, supliki i dokumenty dotyczące cechu piwowarów gdańskich z lat 1592-1678 prawdopodobnie wydane w jednym tomie bez wspólnego tytułu²². Możliwe, że wydawnictwo to powstało jako efekt mediacji króla Jana III Sobieskiego rozstrzygającego spór rady miasta Gdańska z tamtejszymi cechami w czasie jego pobytu w tym mieście w latach 1677-1678.

Z racji braku jakichkolwiek starszych środków ewidencyjnych określenie proveniencji omawianych starodruków następuje licznymi trudnościami. Na jednostkach nie występują także żadne znaki własnościowe oprócz starszych pieczęci biblioteki podręcznej Archiwum Państwowego w Toruniu. Domniemanym właścicielem jednego wydania mógł być burmistrz toruński Johann Godfried Rösner (1658-1724), który nabył na licytacji biblioteki Johanna Rechenberga pastora w kościele św. Trójcy część książek. Chodzi tu oczywiście o publikację *Der unzeitige Hass gegen die Brauer und die unbedachtsame Liebe zur Contribution entdeckt von dem Wahrheitliebenden* z 1696 r.²³ Choć i te powiązania są jedynie przypuszczeniem. Część starodruków mogła wchodzić w skład późniejszej biblioteki radzieckiej, jednakże w katalogu jej zbiorów nie sposób dostrzec omawianych tytułów. Niektóre z nich, jak choćby zbiór dokumentów dotyczących cechu piwowarów gdańskich, być może trafiły w niejasnych okolicznościach do toruńskiego archiwum z Gdańska lub Królewca.

Po zinwentaryzowaniu omawianych starodruków włączono je do zasobu biblioteki Archiwum Państwowego w Toruniu opracowując równocześnie poniższy katalog, który jest uzupełnieniem katalogu wydanego przez K. Kopińskiego i J. Milewską-Kozłowską²⁴. Przy jego sporządzeniu posłużono się obowiązującymi zasadami katalogowania starodruków (norma PN 82/N-01152.8. z grudnia 1994 r.). Liczący 27 jednostek wykaz został zredagowany w porządku alfabetycznym z odpowiednimi odnośnikami w hasłach. Opracowując opisy zachowano oryginalną ortografię. Skonfrontowano je także z innymi bibliografiami, zaś brak danej pozycji w bibliografii zaznaczono poziomą kreską. Ze względu na niewielką liczbę skatalogowanych pozycji zdecydowano się nie sporządzać indeksu i wykazu drukarzy. Poza jedną jednostką, wszystkie druki są pozbawione opraw, a część z nich ma nierozcięte arkusze.

²⁰ Poz. katalog. nr 11.

²¹ Poz. katalog nr 17-22.

²² Poz. katalog nr 6.

²³ I. Imański, *Z badań nad księgozbiorem prywatnym toruńskiego burmistrza Jana Godfryda Rösnera*, Folia Toruniensia, t. 12: 2012, s. 35

²⁴ K. Kopiński, J. Milewska-Kozłowska, op. cit.

Autor pragnie także uprzejmie złożyć podziękowania pani Julii Możdżeń (Sekcja Starych Druków Biblioteki UMK) za sprawdzenie i korektę załączonego katalogu.

Bibliografia

Arnolds, Daniel Heinrich. 1746. *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität*. 2. Königsberg in Preußen: Joahann Heninrich Hartung. Baranowski, Henryk. 1972. *Bibliografia miasta Torunia*. 1. Warszawa; Poznań: Państw. Wydaw. Naukowe.

Bonczkowski, Janusz. Milewska-Kozłowska, Joanna. 2008. „Starodruki z zespołu Akt miasta Grudziądza przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu”. *Folia Toruniensia* 8: 147-159.

Dygdała, Jerzy. 2002. *Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy*. 3. Toruń: TNT. Falck, Nathaniel. 1692. *De Daemonologia auctorum recentiorum falsa, dissertatio praeliminaris, varias Recentiorum ad Atheismum Vias ac Methodos, imprimis per negatam Daemonum existentiam commonstrans, disputabit publice M. Nathanael Falck, Collegii Philos. Adjunctus hactenus et h.t. Decanus, nunc designatus apud Sedinenses ad D. Mariae Pastor, Praepositus et in Gymnasio Carolino Theol[ogiae] Prof[essor] Primar[ius]. Respondente Joh. Isaaco Trempen-au Gedanensi*. [Wittebergae: s.n.]. Dittmann, George Gottlieb. 1789. *Beytrage zur Geschichte der Stadt Thorn aus guten und zuverldssigen Quellen gesammelt*. 1. [Thorn: s.n.].

Imańska, Iwona. 2012. „Z badań nad księgozbiorem prywatnym toruńskiego burmistrza Jana Godfryda Rösnera”. *Folia Toruniensia*. 12: 29-41.

Jędrzejowska, Anna, Hanna Jędrzejowska, i Maria Pelczarowa. 1968. *Polonica XVI do XVIII w. nie znane Bibliografii Estreichera ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej*. 1. Gdańsk: Państw. Wydaw. Naukowe.

NN. 1896. *Katalog der Rathsbibliothek zu Thorn*. Thorn: S. Buczyński.

Kopiński, Krzysztof. 2002. „Biblioteka Archiwum Państwowego w Toruniu”. *Rocznik Toruński* 29: 227-234.

Kopiński, Krzysztof, i Joanna Milewska-Kozłowska. 2002. „Stare druki w bibliotece Archiwum Państwowego w Toruniu”. *Folia Toruniensia* 2: 133-175.

Landsberg, Ernst. 1893. „Jakob Carl Spener”. W *Allgemeine Deutsche Biographie*, Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. 35, 101. Leipzig: Duncker & Humblot.

Leuschner, Joachim. 1957. „Cellarius, Christoph”. W *Neue Deutsche Biographie*. Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 3, 180. Berlin: Duncker & Humblot.

Meusel, Johann Georg. 1811. *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller*. 11. Leipzig: Gerhard Fleischer, der Jüngere.

Nooijen, Annemarie. 2009. *Unserm grossen Bekker ein Denkmal? Balthasar Bekkers Betoverde Weered in den deutschen Landen zwischen Orthodoxie und Aufklärung*. Göttingen: Waxmann.

Nowicki, Andrzej. 1984. „Ateistyczna treść demonologii Vaniniego. Wkład do teorii spotkań”. *Przegląd Religioznawczy*, 2(132): 29-44.

Vermeir, Koen. 2018. „Bio-bibliographical Note: Balthasar Bekker”. dostęp czerwiec 11, 2018. <http://halshs.archives-ouvertes.fr/>.

Walten, Eric. 2003. *The Dictionary of Seventeenth and Eighteenth-Century Dutch Philosophers*. 2. Bristol: Thommes.

Przysłany: 23 I 2019

Zaakceptowany: 28 VIII 2019

Wykaz skrótów cytowanej literatury

- Baranowski - H. Baranowski, *Bibliografia miasta Torunia, t. 1: do roku 1971*. Warszawa—Poznań 1972.
- E. - K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 9-34, Kraków 1888-1951.
- Jędrzejowska - A. Jędrzejowska, H. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, *Polonica XVI do XVIII w. nie znane Bibliografii Estreichera ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej*, Gdańsk 1968.
- Katalog - *Katalog der Rathsbibliothek zu Thorn*, wyd. S. Buczyński, Thorn 1896
- VD 17 - Das Verzeichnts der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts (dostępne tylko w Internecie - www.vd17.de)

Pozostałe skróty:

- adl. - adligat
- def - defekt
- egz. - egzemplarz
- expl. - explicit
- fol. - folia
- inc. - incipit
- k. - karta
- nagł. - nagłówek
- NB - notabene
- pl. - plano
- por. - porównaj
- s. - strona
- s.a. - bez roku wydania
- s.l. - brak miejsca druku
- s.n. - brak drukarza
- sygn. - sygnatura
- zob. - zobacz

KATALOG

ACTUM

1. Actum in civitate Kovaleviensi coram iudicio civili scabinali feria quinta post dominicam Misericordiae proxima A. D. 1753.

[s.l.: s.n.], 1753. - [2] s.; 2°.

E. I, 39; Baranowski:-; Katalog -.

NB. wydrukowano razem z poz. 2

Sygn. 1192

2. Actum in civitate Kovaleviensi coram iudicio civili scabinali feria quinta post festum Annunciationis Beatis. ac Gloriosis. Virg. Mariae proxima anno Dni 1755.

[s.l.: s.n.], 1755. - [2] s.; 2°.

E. I, 39; Baranowski:-; Katalog -.

Sygn. 1192, adl. 2

ALLERDURCHLAUCHTIGSTEN, zob. WŁADYSŁAW IV, król polski

AUGUST III, król polski, zob. IMPUGNATIO

BEER Johann Martin, zob. poz. 5

CELLARIUS Christoph, zob. poz. 14

CONFIRMATIO, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

CONTRACTUS, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

COPIA, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

DECRETUM, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

DIREKCJA

3. Direkcja Kompani wodnych Handlow w Królestwie Pruskim Obwieszczenie do rzeczy Pospolitey. Berlin 1772

[s.l.: s.n.], [1772]. - [2] k.

NB: tekst równolegle w j. polski, niemiecki i francuskim

E:-.

Sygn. 1197

FALCK Nathaniel

4. Quaestionem e Theologia Naturali: Numangeli Inteligant Secreta cordium: praecipure contra Antonium Le Grand, negative defensam, Angeli Increati Auxilo,

sub Praesidio Dn. M. Nathanaelis Falcken, Amplissimi Collegii Philosophici Adjuncti Eiusdemque p.t. Decani Spectatissimi. Domini Fautoris ec Praeceptoris militis nominibus deverandi, in Electorali ad Albim Academia placidae symphilosophuntōn syzētēsei exponit Auctor-Respondens, Johannes Martinus Beer, Onoldo-Francus, Phil. i SS. Theol. Stud. in Auditorio Majori Die XXVII. Augusti Anno 1692,

Wittenbergae, Typis Johannis Michaelis Goderitschii, 1692. - [16] s.; 4°

E. -; VD 17: nr 12: 151616Q

Sygn. 8828

5. Disseratio IV de Daemonologia Bekkeri et aliorum Respondente George Brahamo Wolf, Seyda Misnico

[s.l.: s.n.], [Witemberga, 1692]. - [15] s.; 4°

E.-; VD-17 -.

NB: Nadbitka z: *De Daemonologia auctorum recentiorum falsa, dissertatio praeliminaris, varias Recentiorum ad Atheismum Vias ac Methodos, imprimis per negatam Daemonum existentiam commonstrans*, disputabit publice M. Nathanael Falck, Collegii Philos. Adjunctus hactenus et h.t. Decanus, nunc designatus apud Sedinenses ad D. Mariae Pastor, Praepositus et in Gymnasio Carolino Theol[ogiae] Prof[essor] Primar[ius]. Respondente Joh. Isaaco Trempen-Au Gedanensi, die 3 Aug. 1692, Wittebergae, ss. nlb 26.

Sygn. 8827

GDAŃSK, magistrat miasta

6. Contractus inter Nobilis et Spectabilis Magistratum Gedanensem et Collegium Braxeatorum II Septem; Anno 1592 confirmati [Contract zwischen einem Edlen Hochweisen Rath in Danzigk / und der löblichen Brauer Zunfft alda / Anno 1592. September den 11. arffgerichtet]

[s.l.: s.n.], Gdańsk 1678. - 20, 116, 93, [7] s.; 4°

E. XV-XVIII, 15, 45 (Danzig, pod tyt.: Braxeatorum gedanensium contractus)

NB: Dekrety współprawne w jednym zbiorze wydanym w r. 1678, bez wspólnego tytułu (data ostatniego aktu) zawierającym dokumenty Cechu Piwowarów w Gdańsku z okresu 1592-1678; każdy tekst w dwóch wersjach jęz. łac. i niem. oraz własnymi tyt. nagł.; str. 1-10: : Contractus inter nobil. et spectab. Magistratum gedanensem et Collegium Braxeatorum 11. Sept. anno 1592 confirmati; str. 11-20: decretum Serenissimi Sigismundi III. Regis, latum in causa Braesatorum Gedanensiu7m contra Senatum, Datum Varsaviae feria tertia post Dominicam Palmarum proxima anno Domini 1628; następnie - Mandatum Poenale Divi Vladislai IV Regis in Causa Contubernii Braseatorum ad Senatum Gedanensem, Datum Varsaviae die 22. mensis Aprilis Anno Domini 1637 (bez paginacji 4 str.); następnie nowa paginacja, str. 1-27: Decretum Serenissimi Vladislai IV Regis in causa Braseatorum Gedanensium contra Senatum, datum Gedani feria tertia post festum Conversionis S. Pauli Apostoli proxima. Anno Domini M.DC.XXXVI; str. 28-34: Copia Transactionis Contubernii Braseatorum cum Spectabili Magistratu

Consulari, Anno 1638, die 16 Junii, conventi; str. 35-50: Confirmatio Jurium et Privilegiorum Contubernii Braesatorum clementissime concessa a Serenissimo et Potentissimo Principe Joanne Casimiro Rege et Domino Nostro clementissimo in Castris ad Thorunium fitis, Die 28 mensis Novembris Anno Domini 1658; str. 51-60: Confirmatio Jurium et Privilegiorum Contubernii Braesatorum clementissime concessa a Serenissimo et Potentissimo Principe et Domino Johanne Casimiro Rege Poloni et Sveciae Domino Nostro Clementissimo data et concessa Gedani die 27. Mensis Martii Anno Domini 1660; str. 61-64: Mandatum Divi Joannis Casimiri Regis Poloniae in causa Braxatorum Gedanensium, ratione Capitationis, datum Leopoli Anno 1663, die 8 Januar; str. 65-72 i od 81-83 (15 s.): In Nomine Domini Amen. [Mandatum des in Gott ruhenden Königes Joannis Casimiri in Sachen der Brauer, damit E, Rath bey hangender Streitigkeit sich nicht unterstehen solle, solche Unforderungen derer Accisen so wol von Maltz, als auch von Bier-Tonnen gedachter Brauer anzustellen]; str. 84-91: Literae petitoriae et informatoriae ad Nobilem Magistratum, ut in loco ubi Accisae redduntur, Regia Moneta currens recipiatur. Datae Anno 1669; str. 92-102: Literae informatoriae ad Nobilem Senatam, ut Cerevissae juxta tenorem Transact. ab Anno 1638. Articulo 4. ex portis Civitatis emittantur. Porrectae Anno 1674. die 19. Febr.; str. 103-111: Supplicatio et Literae informatoriae, ratione capitalis pecuniae, quae Braxatoribus contra illorum jura est imposita. Nobili Magistratui exhibita Anno 1674. die 28 Maij; str. 112-116: Mandatum ad Nobilem Magistratum Gedanensem, ne Braxatorum Collegium ibidem capitali pecunia graventur (1767); str. 1-93 (nowa paginacja): Decretum Serenissimi, Potentissimique Principis Domini, Domini Ioannis Tertii Regis Poloniae et c: In causa Braseatorum Gedanensum Contra Magistratum Datum Gedani Sabbatho pridie Dominicae Sexagesimae Anno 1678. Die 12 februarii

Opr. tektura [XX w.]

Sygn. 8826

HELD Johann Christian

7. Kindliche Pietäet legte Seinem Liebreichen Vater Tit. Herren Johann Held bey dem Grabe ab und suchte Den Kummer vollen Sinn Seiner Betrubten Frau Gutter In einer Sermon zu stillen. D.C.R.D. b.g. Johann Christian Held,

Wittenberg, Druckts Joh. Ludolph Fincelius; [s.a.] - [16] s.; 4°

E.-; VD-17 -.

Sygn. 8832

ILLUSTRISIME, zob. PONIATOWSKI Stanisław August, król polski

IMPUGNATIO

8. Impugnatio a parte civitatis Thorunensis Domino Plenipotenti circa executionem in villa Grembocin d. 13 Septembr 1742 tradita.

[s.l.: s.n.], [1742]; fol., [1] k.; 2°

E: XX, 32; Baranowski: 716

NB.: tytuł nagłówkowy; po drugiej stronie August III ogłasza uniwersał przeciwko execucyi sprowadzeniu do Dobr Miasta Jego Królewskiej Mości Torunia. Wydrukowano razem z: Z Torunia.

Sygn. 1191 adl. 2

KONOPKA ŁUKASZ, zob. Z TORUNIA

LESZCZYŃSKI STANISŁAW, król polski

9. Lettre du Roy Stanislas a un de ses amis, Contenant les Veritables Circonstances de sa Retraite de Danzig. Schreiben des Konigs Stanislai an einen Seiner Freunde, worinnen die wahren Umstande seiner Retirade aus Danzig enthalten. Anno 1734, s. 24, jęz. franc., niem.

[s.l.: s.n.], 1734. - [15] k.; 4°

E. XXI, 219.

Sygn. 8834

LITERAE, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

MANDATUM, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

OKAZANIE

10. Okazanie niesprawiedliwości w podanym projekcie od prowincyi Litewskiej do zniesienia Podymnego z stanv Rycerskiego, zostawując je na dobrach kościelnych

[s.l.: s.n.], -, folio, 1 k. nlb.

E: XXIV, 416.

NB: Wydrukowano razem z: Pretensya Miasta Torunia do skarbu Rzeczypospolitej koronnego

Sygn. 1199

PIWOWARZY, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

PONIATOWSKI Stanisław August, król polski

11. Illustrissime Excellentissime Reverendissimae Antistes a Serenissimo Stanislao Augusto Rege Poloniarum ad recipiendum in Clientelam praecipuas Prussiae Regalis Civitates Legate.

[s.l.: s.n.] - [33] s.; 2°

E.-.

Def. ubytek na str. 32.

Sygn. 8835

PRETENSYA

12. Pretensya Miasta Torunia do skarbu Rzeczypospolitej koronnego

[s.l.: s.n.], [Toruń, 1776]. - [4] k. nlb.

E. XXXI, 235-236; Baranowski: 599 (Dzieje miasta, pod tyt. Ulterior exposito praetensionum ad Thesaurum regni Poloniae a civitate Thorunensi formatarum); Katalog -.

NB: tytuł nagłówkowy

Sygn. 1194, 1195, 1196

RECHENBERGER Johann

13. Der unzeitige Hass gegen die Brauer und die unbedachtsame Liebe zur Contribution entdeckt von dem Warheitliebenden. Gedruckt in Preussen, 1696

[s.l.: s.n.], 1696. - [16] k.; 4°

E. XXXI, 254; Baranowski: 573; Jędrzejowska: 105.

Sygn. 8829

RENNER Johann

14. Observationes Miscellaneas Occasione Prooemii institu Justin Privatis Praelectionibus explicatas iam Deo Optimo Maximo Annuente et Magnifico Ictorum Ordine Consentiente, in Academia Regiomantana Publico Eruditorum Examine Submittunt praeses Philipus Richardus Schroederus, J. U. L. et respondens Johannes Renner, Gedan[ensis], die 4 Augusti A.O.R. MDCCXVI.

Regiomonti, Litteris Reusnerianis, 1716. - [24] s.; 4°

E.-; VD-17 -.

Sygn. 8831

SCHROEDER Philip Richard, zob. poz. 13.

SPENER Jacobus Carl

15. Dissertatio de S. Pauli Apostoli Romana Civitate quam in regia Fridericiana Academia Rectore Magnificentissimo Philippo Wilchelmo, principie Borussiae, Marchione Brandenburgico, cetera, ducatus Magdeburgici Gv. Bernatore Praeside Christophoro Cellario Antiquitatum et eloquentie P.P. h. t. Decano Pro honoribus et priuilegiis Magistri Philosophia et Artium rite consequendis, Die X Julii MDCCVI publico Eruditorum examini exponit Iacobus Carolus Spener, Moeno-Francofurtanus, Halae Magdeburgicae Litteris Chr. Henckelii, Acad. Typogr. 1706 r.

Halae-Magdeburgicae, Litteris Chr. Henckelii, Acad[emio] Typogr[aphico], 1706.

- [24] s.; 4°

E.-; VD-17 -.

Sygn. 8830

SUPPLICATIO, zob. GDAŃSK, magistrat miasta

TAXA

16. Taxa towarów przy wprowadzeniu w użycie uniwersału kommissyi ekonomiczney skarbu koronnego względem redukcji i ustanowienia kursu monety. Działo się na ratuszu poznańskim pierwszego września, roku pańskiego tysięcznego siedmsetnego sześćdziesiątego szóstego.

[s.l.: s.n.], [1766] - folio, [6] k.

E: XXXI, 66.

NB: tytuł nagłówkowy

Sygn. 1193

TORUŃ, magistrat miasta

17. [Rozporządzenie 19. II.1725: zakazujące wydawania i rozpowszechniania przez obywateli miasta nielegalnych druków, paszkwili i informacji odnoszących się do nowych władz]

[Nagł.:] Wir Burgermeistere und Rath der Stadt Thorn, fugen hiemit allen Bürgern und Einwohnern dieser Stadt, wie auch allen sich hier auff haltenden Personen kund und zu [inc.:] wissen; demnach wir mit Unmuth vernehmen müssen, was massen nicht allein in denen öffentlichen Zeitungen von dem allhier im verwichenen Jahre entstandenen Tumulte und darauff erfolgten Execution viele anzugliche und Ehrenrührige, auch wider die offenbahre Wahrheit lauffende... [expl.:] Wornach sich männiglich zu halten und vor Schaden zu hutten hat. [Dat.] ...Gegeben in unserer Raths-Sesion, den 19 Monaths Tah Februarii, Anno 1725.

[s.l.: s.n., po 19 II 1754] - pl. 40,5 x 33,5 cm

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

Sygn. 1185, 1186

18. [Rozporządzenie 19. II.1725: zakazujące wydawania i rozpowszechniania przez obywateli miasta nielegalnych druków, paszkwili i informacji odnoszących się do nowych władz]

[Nagł.:] My Burmistrzowie y Rada Miasta Thorunia wszem wobec y [inc.:] każdemu z osobna, a osobliwie Mieszczanom y obywatelom Miasta tego, y innym znaydującym się tu osobom daiemy do wiadomości, iako Nas z nieukontowaniem wielkim dosłuchy dochodzą, iż nie tylko w Nowinach publicznych o tutecznym przeszłego Roku wszczętym Tumulcie, y po takowym wykonaney według Dekretu Exekucyi, uszczypliwe y Honor narażające znayduią się Relacye... [expl.:] ...Woli naszej sprzeciwić miał, aktoby takowego Autora doniósł Zwierzchności tutezszey, taki sto Talerów w rekompensie mieć ma, y Jego Imię wydane nie będzie. [Dat.] Datum na Ratuszu w sessyi naszej Dnia 19. Febr. Roku 1725.

[s.l.: s.n., po 19 II 1754] - pl. 40,5 x 33,7 cm

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

Sygn. 1184

19. [Rozporządzenie 1. XI. 1728: nakazujące okazywanie paszportów przez przybywających do miasta w związku z panującą w Polsce zarazą]
[Nagł.:] My Burmistrze y Rada miasta Thorunia wszem wobec y [inc.:] każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy osobliwie Mieszczanom y Obywatelom Miasta tegoż do Wiadomości podaiemy. Poniewasz Nas o Pladze morowey do Granicy Polskiewy wdzierającej się ustawicznie dochodzą Nowiny, tak dalece, że iuż na nie których miejscach bliskich wszelka ostrożność wtey mierze jest obmyślona, więc My, z władzy Zwierzchności Naszej, którą mamy, tym Edyktem niniejszym postanowiamy, y każdego obwieszczamy. [expl.:] Ktoby się zaś temu naszemu postanowieniu przeciwiał, albo chytrymi na oszukanie nadrabiał sposobami, takowy surowo ma być karany. [Dat.] ...Działo się w Sessyi naszej dnia pierwszego Miesiąca Listopada, Roku Pańskiego MDCCXXXVIII.

[s.l.: s.n., po 1 XI 1728] - pl. 33 x 22,5 cm

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

Sygn. 1187

20. [Rozporządzenie 5. II. 1754: zakazujące handlu solą zamorską na obszarze przedmiejskim i we wsiach miejskich]

[Nagł.:] Wir Bürgermeistere und Rath der Stadt Thorn fügen [inc.:] hiemit allen und jeden Einwohner unserer, besonders derer Niedrigungs - Dorffschafften Kund und zu wissen: nach dem bei uns, beschwersweise angebracht worden, als wenn einige Untersassen vorgedachter dieser Stadt Niedrigungs - Dorffschafften sich gelüsten lassen sollen, mancherley Unterschleiffe mit dem überseeischem Saltze vorzunehmen, dasselbe zum Verkauff zu verführen oder sonsten auf eine unbefugte Art in Verwahrung zu nehmen und zu verduffern. [expl.:] Wornach sich jedermann gehorsamst zu achten, und vor Schaden zu haten hat. [Dat.] ...Gegeben in unserer raths Session den 5. Monaths Tag Febr. Anno 1745.

[s.l.: s.n., po 5 II 1745] - folia, [1] k.; 2°

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

NB: Po drugiej stronie kopia dokumentu

Sygn. 1188

21. [Rozporządzenie 1. I. 1756: w sprawie zwalczania nielegalnego handlowania przez drobnych kramarzy, czeladników i młodzież]

[Nagł.:] Wir Bürgermeistere und Rath der Stadt Thorn [Inc.:] fugen hiemit allen und jeden dieser Stadt Bürgern und Einwohnern kund und zu wissen: Dass obwohl Wir bereits durch das unter dem 29sten Monaths Januarii des 1742sten Jahres publicirte Edict, allen und jeden Krähmern sie mögen Rahmen haben wir sie wollen ernstlich verbothen und anbefohlen dass sich keiner, durch seine Gesellen, Jungen oder andere Mittels-Personen, Käuffer auf zu suchen den 100. Rthl Straffe unterstehen, sondern ein jedweder, den Seegen Gottes sonder neidischen Herken erwarten solle. [expl.:] Wornach sich also Jedermann zu achten und für Schaden zu hütten hat. [Dat.]...Gegeben in Unserer Raths-Session den 19den Monaths - Tag januarii Anno 1756.

[s.l.: s.n.], [po 19 I 1756]; pl. 41,5 x 35 cm

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

Sygn. 1189

22. [Rozporządzenie 19. IV. 1771: ustalające terminy jarmarków odbywających się na placu targowym za bramą św. Katarzyny]

[Nagł.:] Wir Bürgermeistere und Rath der Stadt Thorn thun hiemit jedermänniglich [Inc.:] kund und zu wissen: Welchergestalt Wir nach Beschaffenheit der gegenwärtigen Umstände sowohl an denen hieselbst gewöhnlichen den Jahrmarkten, nemlich dem heil. 3 Könige - Trinitatis und Simonis Juda - Markt, als auch überdiess monatlich an folgenden Polnischen Festtagen, als: Petri, Stuhlfeier, Gertrud, Marci, Stanislai, Petri Pauli, Mariae Magdalena, Laurentii, Kreutz - Erhöhung Andrea und Lucia einen besondern Pferde - Ochsen - und Viehmarkt anzustellen geschlossen, und hiezu einen Platz in der Vorstadt längst den Bergen nahe der St. Katharinenkirche, zwischen dem St. Jacobs - und Katharinenthor zum Marktplatz bestimmt und angewiesen... [expl.:] Wir denen anhero kommenden Käufern und Verkäufern, welche letztere jedoch, wenn sie von entfernten Orten herkommen, für diese Zeit mit Gesundheits pässen versehen sein müssen, um sich allenfalls legitimiren zu können, mit Unserm Obrigkeitlichen Schultz und nach Befinden der Umstände mit rechtlicher Hülffleistung und schleuniger Justice beizustehen nicht ermangeln werden. [Dat:]...Gegeben in Unserer Rathssession, den 19ten Monatstag Aprilis, 1771.

[s.l.: s.n.], [po 19 IV 1771]. - pl. 33 x 20,5 cm

E: -; Baranowski: -; Katalog -.

Sygn. 1190

UNZEITIGE, zob. RECHNBERGER Johann

VERZEICHNIS

23. Verzeichnis der samtlichen Herren Bürgermesier und Herren des Rathes in Thorn nach Anweisung der Kührbücher.

[s.l.: s.n.]; Toruń, - [16] s.; 4°

Def. fragment większego dzieła

E.-; VD-17 -; Baranowski:-.

NB: tytuł nagłówkowy; na stronach 5-7, 8 rękopiśmienne dopiski

Sygn. 8836

WLADISLAUS IV, zob. WŁADYSŁAW IV, król polski

WŁADYSŁAW IV Waza, król polski

24. Des Allerdurchlauchtigsten Grossmächtigsten Königs unnd herren: Vladislai des Vierdten, Königs in Pohlen, Grossfürsten in Littawen, Reussen, Preussen, Samogitten, Masuren, Lieffland, Siverien, Smolensk, Scherniechow, So wolauch der Schweden, Gothen Benden Erbaren König wie auch des hochwürdigsten,

durchlauchtigsten und hochgebohren Fursten und Herren: Matthiae Lubienski von Gottes unnd des Apostolischen Stuels Snaden Erbaren Bischoffs zu Gniesen, L.N. der Cron Pohlen wurdigsten Prelatens und fuhrnehmen Fuhrstens. Eigentliche Copien und Abschriften an die Stande der Chron Pohlen und alle anderer welche der Romanische Catholischen Kirchen nicht beygathan wolmeinend geschrieben. Zusambt der Evangelischen Standehinten an den gefugten. Antwort. Gedruckt Im Jahr 1644.

[s.l.: s.n.], 1644 - [8] s.; 4°
E: XXXIII, 154.
Sygn. 8833

WYWÓD

25. Wywód z prawa jak wakanse rozdane bydź maią

[s.l.: s.n.], -; folio, 2 k. nlb.
E:-.
NB: Tytuł nagłówkowy
Sygn. 1198

Z TORUNIA

26. Z Torunia die 16. Septembris 1742. Tu ztąd do doniesienia... [Najazd Konopki z powodu petensyi przeciw mieszczaninowi toruńskiemu Szym. Behmowi o tysiąc dukatów. Ze strony miejskich żołnierzy 10 rannych, lecz brat Konopki z podoficerem i żołnierzem zabici.]

[s.l.: s.n., po 16 IX 1742]. folio, [1] k.; 2°
E: XX, 32.
NB: tytuł nagłówkowy, wydrukowano razem z: Impugnatio.
Sygn. 1191

ZU WISSEM

27. Zu wissen: dass, aus Schluss Es. HE. Hochw. Raths dieser Stadt, das Fleisch, laut folgender Taxe, von dato dieses an hieselbst verkauft werden soll.

[s.l.: s.n.], [1793]. folio, 1 k.
E: -; Baranowski: -; Katalog -.
NB: tytuł nagłówkowy
Sygn. 1200

Mateusz Superczyński

State Archives in Toruń

e-mail: msuperczynski@torun.ap.gov.pl

ORCID ID: 0000-0002-8176-412X

Mateusz Superczyński, PhD, is a graduate of the Archival Studies and Document Management at the Faculty of Historical Sciences of Nicolaus Copernicus University and doctoral studies in history (the topic of the thesis: "The Chancellery and Archives of the City of Chełmno in the pre-partition period (13th century – 1772)"). In the years 2012-2014 he worked at the University Archives of Nicolaus Copernicus University. Since 2015 he has been an employee of the State Archives in Toruń. A member of the Association of Polish Archivists and the Society of the Lovers of Toruń (ToMiTo).

Unknown old prints in the library of the State Archive in Toruń

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.010>

The text is available under a Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0).

Keywords: old prints; libraries; state archives; Toruń

Abstract: The article contains a catalogue of a collection of 27 jobbing old prints, which were found in the library of the State Archive in Toruń. They constitute a kind of supplement to the work on old prints in this institution, which allows a larger group of users to reach less known library collections. The publication of this catalogue of old prints is deliberate because it contains items that are unknown, unique, and often found only in a few European libraries in Germany or Sweden. The first part of the article briefly discusses the most interesting copies, which include dissertations on theological issues (demonology), philosophical and historical themes, along with rhetorical and political works dealing with the situation of Toruń's society in the 18th century. Printed contracts, documents and privileges constitute an interesting group relating to the dispute between the brewers' guild and the city council of Gdańsk at the end of the 17th century, whose conciliator was King Jan III Sobieski. The discussed collection also includes printed documents – announcements of the city hall of Toruń of the 18th century, which are valuable sources for the history of Toruń during its crisis.

Mateusz Superczyński

Staatsarchiv Thorn

e-mail: msuperczynski@torun.ap.gov.pl

ORCID ID: 0000-0002-8176-412X

Dr. Mateusz Superczyński ist Absolvent der Archivkunde und Dokumentenverwaltung am Institut für Geschichte und Archivkunde der Nikolaus-Kopernikus-Universität in Thorn und promovierte in der Geschichte mit der Dissertation: „Kancelaria i archiwum miasta Chełmna w okresie przedrozbiorowym (XIII w. – 1772 r.)“ (Die Kanzlei und das Archiv der Stadt Kulm in der Zeit vor den Teilungen (13. Jh. – 1772)). 2012–2014 arbeitete er im Universitätsarchiv in Thorn. Seit 2015 Mitarbeiter des Staatsarchivs in Thorn; Mitglied des Vereins der Polnischen Archivare und der Gesellschaft der Liebhaber Thorns.

Die unbekanntenen Flugschriften in der Bibliothek des Staatsarchivs in Thorn

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2018.010>

Dieser Text wird unter der Creative Commons-Lizenz Namensnennung-Keine Bearbeitungen 4.0 International (CC BY-ND 4.0) veröffentlicht.

S**Stichworte:** alte Drucke; Bibliotheken; Staatsarchive; Thorn**Z**

Zusammenfassung: Im Beitrag findet man einen Katalog von 27 Flugschriften (alten Drucken), die in der Bibliothek des Staatsarchivs in Thorn entdeckt wurden. Er ergänzt gewissermaßen die Arbeiten an den alten Drucken dieser Institution, was ermöglicht, die bisher unbekanntenen Bibliotheksbestände vielen Benutzern bereitzustellen. Die Veröffentlichung des genannten Katalogs der alten Drucke ist soweit zweckmäßig, als er die unbekanntenen, einmaligen, häufig nur in wenigen europäischen Bibliotheken in Deutschland oder Schweden vorhandenen Schriften enthält. Im ersten Teil des Beitrags schilderte man kurz die interessantesten Exemplare, darunter theologische Traktate (Dämonologie), philosophische und historische Schriften, aber auch rhetorische und politische Drucke, die die Situation der Thorner Gesellschaft im 18. Jahrhundert darstellten. Eine interessante Gruppe bilden unter ihnen die gedruckten Verträge, Urkunden und Privilegien, die sich auf den Streit der Bierbrauerzunft mit dem Stadtrat Danzigs am Ende des 17. Jahrhunderts beziehen, welcher vom König Jan III. Sobieski entschieden wurde. Im Bestand findet man auch gedruckte Urkunden-Kundgebungen des Stadtmagistrats Thorns aus dem 18. Jahrhunderts, die als wertvolle Quelle zur Stadtgeschichte Thorns in seiner Krisenzeit gelten.